

Damian Utracki

Uniwersytet Zielonogórski

ZARYS DZIEJÓW POWOJENNEJ ADMINISTRACJI ZIEMI LUBUSKIEJ NA PRZYKŁADZIE POWIATU SŁUBICKIEGO

Na obecną Ziemię Lubuską składają się terytoria o różnej przeszłości historycznej. Możemy bowiem wyodrębnić tutaj cztery rodzaje powiatów, a mianowicie: powiaty wielkopolskie, nowomarchijskie, historycznie lubuskie i śląsko-brandenburskie. Ziemię obecnego powiatu słubickiego, będąc częścią składową tzw. Ziemi Odzyskanych, po zakończeniu wojny przeszły liczne przeobrażenia ustrojowe i społeczne¹.

Jednym z podstawowych zadań władz oraz ludności było ich właściwe i umiejętne administrowanie, które miało się dokonać poprzez ustalenie nowego podziału obszaru, tak aby odpowiadał potrzebom i zadaniom polskiej administracji. Proces tworzenia administracji na tym obszarze przebiegał całkiem inaczej niż odbudowa jej struktur na pozostałych terenach Polski². W miarę wyzwania Ziemi Lubuskiej rozpoczęło się osadnictwo tych ziem. Nowym osadnikom przybywającym tutaj przydzielano gospodarstwa będące do tej pory własnością byłych mieszkańców tych terenów. W większości przypadków jednymi z pierwszych osadników-przybyszy na omawianych ziemiach byli wojskowi, żołnierze I i II Armii Wojska Polskiego, którzy pozostali tu po zakończeniu działań wojennych³.

Zaraz po zakończeniu II wojny światowej, a nawet jeszcze w trakcie jej trwania, na Ziemi Zachodnie zaczęły przybywać grupy polskiej ludności, które samorzutnie lub z ramienia władz (zazwyczaj wojewódzkich) organizowały życie gospodarcze i polską administrację. Ze względu na długotrwałość działań wojennych władze polskie nie mogły od razu, wraz z wkraczającym wojskiem, przejmować administrację na tych terenach. Obejmowanie władzy na Ziemi Lubuskiej w zależności od regionu trwało kilka miesięcy, praktycznie od 20 marca do 10 czerwca. Dokonywali tego za-

¹ R. Szczepaniak, *Początki miast lubuskich*, Zielona Góra-Poznań 1958, s. 9.

² M. Kopij, *Charakterystyka ogólna województwa zielonogórskiego w latach 1950-1975*, „Rocznik Lubuski”, t. XI, 1981, cz. 2, s. 183.

³ Więcej o udziale Wojska Polskiego w osadnictwie i zagospodarowaniu Ziemi Zachodnich w: T. Langer, *Organizacja i przebieg osadnictwa wojskowego w powiatach słubickim i sulecińskim w latach 1945-1946*, „Przegląd Zachodni” 1967, nr 1, s. 89-107; A. Ogrodowczyk, *Udział Wojska Polskiego w przejściu i zagospodarowaniu Ziemi Zachodnich (1945-1947)*, „Przegląd Zachodni” 1970, nr 3, s. 117-131.

równy wysłannicy wojewody szczecińskiego czy wrocławskiego, jak i (co zachodziło w większości przypadków) pełnomocnicy delegowani przez wojewodę poznańskiego. Zdarzało się też tak, że do danego powiatu, jak np. ówczesnego rzepińskiego, przybyło dwóch pełnomocników⁴. Dużą rolę odegrały partie, takie jak Polska Partia Robotnicza⁵ czy później Polska Partia Socjalistyczna, które wysyłały do danych powiatów grupy administracyjne⁶.

Władza ludowa powstała na tych ziemiach albo z inicjatywy miejscowej ludności polskiej, np. autochtonów lub byłych jeńców czy robotników przymusowych, albo (zwłaszcza w strefie przyfrontowej) z inicjatywy komendantów wojennych lub kierowania na te tereny grup operacyjnych z takich ośrodków, jak: Poznań, Dolny Śląsk lub Pomorze Zachodnie⁷. Stąd też tereny odzyskane zostały w 1945 r. na mocy uchwały Rządu Tymczasowego podzielone na cztery okręgi: mazurski (Prusy Wschodnie), Pomorze Zachodnie oraz Dolny Śląsk i Śląsk Opolski. Niektóre zaś części Ziemi Odzyskanych poddano administracji województw położonych na ziemiach centralnych, jak np. poznańskiego. Ziemia Lubuska początkowo należała administracyjnie do okręgów Pomorza Zachodniego i Dolnego Śląska, a od 7 lipca 1945 r. została wyodrębniona z tych okręgów i poddana kompetencji wojewody poznańskiego⁸. Okręgi, w których ustanowiono jako przedstawicieli administracji rządowej pełnomocników: okręgowych i obwodowych, zostały podzielone na obwody⁹.

⁴ Więcej tego typu sytuacji przytacza H. Szczegóła, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1947*, Poznań 1971, s. 47-82.

⁵ Na temat roli i działalności Polskiej Partii Robotniczej w akcji przesiedleńczej na Ziemiach Zachodnich zob. Z. Dulczewski, A. Kwilecki, *Udział wielkopolskiej organizacji PPR w akcji przesiedleńczej na Ziemi Zachodniej w 1945 r.*, „Przegląd Zachodni” 1962, nr 1, s. 99-121; H. Szczegóła, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 72-76.

⁶ Odbudowa administracji, (redakcja), [w:] *Ziemia Lubuska*, red. M. Szczaniecki, S. Zajchowska, Poznań 1950, s. 441. O roli i wpływie partii politycznych w początkowym okresie powojennym zob.: A. Markusfeld, *Kształtowanie się życia politycznego na Ziemi Lubuskiej w latach 1945-1947*, [w:] *Pierwsze lata Ziemi Lubuskiej w Polsce Ludowej*, red. J. Wąsicki, Poznań 1967, s. 71-99; H. Szczegóła, *Narodziny władzy ludowej na Ziemi Lubuskiej (1945-1947)*, Zielona Góra 1969, s. 27-38; *idem*, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 160-228.

⁷ Wstęp do pracy *Źródła do początków władzy ludowej na Ziemi Lubuskiej 1945-1947*, wybór i oprac. H. Szczegóła, Poznań-Zielona Góra 1971. Więcej na temat okoliczności powstawania władzy ludowej na Ziemi Lubuskiej zob. w pracach autorstwa prof. H. Szczegóły, np. H. Szczegóła, *Narodziny władzy ludowej...*; *idem*, *Początki władzy ludowej na Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Pierwsze lata Ziemi Lubuskiej...*, s. 57-70; *idem*, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...* (tam zwłaszcza rozdział: *Kształtowanie się władzy ludowej*).

⁸ Wydarzenia te (oraz inne im towarzyszące) dokładnie opisuje: *idem*, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 43-46, 76-83. Więcej o ukształtowaniu się Ziemi Lubuskiej (w tym powiatu rzepińskiego) zob. w: D. Rymar, *Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej jako jednostki administracyjnej w świetle sprawozdań Pełnomocników Rządu (luty-lipiec 1945)*, „Rocznik Lubuski”, t. XXXI, 2005, cz. 2, s. 11-30.

⁹ H. Szczegóła, *Działalność ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wlkp.*, „Przegląd Zachodni” 1967, nr 5, s. 112; A. Trznadel, *Zmiany podziału administracyjnego Ziemi Lubuskiej*, [w:] *Pierwsze lata Ziemi Lubuskiej...*, s. 149.

Pełnomocnik miał być organizatorem i szefem władz zespolonych na obszarze swojego okręgu czy obwodu. Jego zadaniem było przygotowanie terenu na przyjęcie polskiego osadnictwa.

Interesujący nas teren dostał się pod zarząd wojewody poznańskiego, który poza powiatem Rypin (Rzepin) objął w administrację następujące powiaty Ziemi Lubuskiej: Cielęcín (Sulecín), Cylichów (Sulechów), Skwierzyna, Wschowa, Międzyrzecz, Świebodzin, Babimost, a także część powiatu krośnieńskiego na północ od Odry (powiaty te miały zostać przejęte od pełnomocnika rządu na Okręg Dolnego Śląska) oraz powiaty Trzcianka i Piła (te powiaty miały zostać przejęte od pełnomocnika rządu na Okręg Pomorza Zachodniego)¹⁰.

Na zajmowanych przez wojska radzieckie obszarach Ziem Zachodnich czy Północnych władzę obejmowały wojskowe komendantury radzieckie, od których zaś miała ją przejąć administracja polska. Stawało się to na podstawie umowy z 26 lipca 1944 r. pomiędzy Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego (PKWN) a rządem radzieckim. Początki polskiej administracji na interesującym nas obszarze sięgają końca kwietnia 1945 r. Organizowane tutaj komendantury radzieckie posługiwały się dotychczasowym niemieckim podziałem administracyjnym, czego konsekwencją było utworzenie dwóch komendantur radzieckich: w Reppen (powojenny Rypin, obecnie Rzepin) oraz we Frankfurcie nad Odrą. W związku z tym praktycznie równocześnie w Rzepinie i Słubicach nastąpiło rozpoczęcie organizowania administracji. Dnia 27 kwietnia 1945 r. przybyły zarówno do Rzepina, jak i do Słubic grupy operacyjne skierowane z Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej (KW PPR) w Poznaniu. Grupą skierowaną do Rzepina kierował Edward Wystraszewski, zaś do Słubic Henryk Jastrzębski. W Rzepinie zorganizowano starostwo, utworzono zarządy miejskie i gminne oraz zorganizowano milicję i urząd bezpieczeństwa¹¹.

Edward Wystraszewski nawiązał w Rzepinie kontakt z radzieckim komendantem wojennym, którym był major Nabukow i za jego zgodą podjął się tworzenia załączków polskiej administracji, obejmując stanowisko pełnomocnika obwodu. Dnia 2 maja 1945 r. okazało się, że do pobliskich Słubic przybyła grupa operacyjna¹² delegowana

---

Porównaj np. Instrukcja Rządu Tymczasowego dla pełnomocników okręgowych na odzyskanych ziemiach, Warszawa, marzec 1945, [w:] *Źródła i materiały do dziejów Środkowego Nadodrza*, red. K. Bartkiewicz, Zielona Góra 1996, s. 190-191. Powyższy dokument oraz większość innych (podanych także w dalszych przypisach rozdziału) znajdziemy również w pracy: *Źródła do początków władzy ludowej...*

¹⁰ Zob. Pismo pełnomocnika generalnego RP dla ziem odzyskanych do wojewody poznańskiego w sprawie objęcia w administrację Ziemi Lubuskiej, Warszawa, 28 czerwiec 1945, [w:] *Źródła i materiały do dziejów Środkowego Nadodrza*, s. 209.

¹¹ H. Szczegóła, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 52, 62; *Słubice 1945-1995*, red. M. Rutowska, Słubice 1996, s. 35-36. Na temat powstawania władzy w powiecie zob. także: *Słubice. Historia – topografia – rozwój*, oprac. w Collegium Polonicum w katedrze „European Cultural Heritage”, Słubice 2003, s. 112-116.

¹² Pełny skład osobowy wskazanej grupy operacyjnej na powiat słubicki (obwód Frankfurt) znajdziemy w: D. Rymar, *Składy osobowe grup operacyjnych*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1998, nr 5, s. 288.

z Okręgu Pomorze Zachodnie (z siedzibą w Pile¹³), na czele której stanął Witold Jaroszyński mianowany (przez pełnomocnika okręgu ppłk. L. Borkowicza) pełnomocnikiem obwodu¹⁴. W. Jaroszyński podjął współpracę z kierownikiem grupy partyjnej H. Jastrzębskim, który po przejściu obowiązków I sekretarza komitetu obwodowego PPR wrócił z Rzepina do Słubic. Włączył się tam w organizację polskiej administracji w mieście i okolicy. Jak widać, z powodu nieuregulowanej kwestii związanej z przynależnością administracyjną obwodu rzepińskiego i słubickiego nastąpił swego rodzaju okres dwuwładzy. W ten oto sposób W. Jaroszyński podlegał pełnomocnikowi okręgowemu Pomorza Zachodniego, a E. Wystraszewski wojewodzie poznańskiemu. Połączenie obwodów rzepińskiego (były Weststernberg) i słubickiego (prawobrzeżny obwód miejski Frankfurtu nad Odrą) nastąpiło 22 maja 1945 r. w wyniku decyzji pełnomocnika Okręgu Pomorza Zachodniego ppłk. L. Borkowicza. Siedzibą władz administracyjnych ustalono Słubice¹⁵.

Stan taki nie mógł się jednak długo utrzymywać, dlatego też L. Borkowicz delegował Stanisława Górskiego w celu przeprowadzenia inspekcji w obu obwodach oraz doprowadzenia do likwidacji zaistniałego systemu dwuwładzy. S. Górski przybył do Słubic 24 maja. Następnie wraz z pełnomocnikiem obwodu słubickiego W. Jaroszyńskim, H. Jastrzębskim oraz kierownikiem Urzędu Bezpieczeństwa w Słubicach Bronisławem Pajączkowskim i komendantem Milicji Obywatelskiej Janem Wachowiczem udał się do Rzepina, gdzie na posiedzeniu (przy obecności mjr. Nabukowa) postanowiono o ustąpieniu ze stanowiska ówczesnego pełnomocnika obwodu E. Wystraszewskiego¹⁶. Miał on teraz zająć funkcję drugiego sekretarza w Komitecie Obwodowym PPR. Nastąpił wówczas jednak konflikt pomiędzy radzieckim komendantem wojennym mjr. Nabukowem a pełnomocnikiem obwodu słubickiego W. Jaroszyńskim związany z lokalizacją siedziby obwodu¹⁷.

¹³ Siedziba okręgu często się zmieniała: od 14.04 do 4.05 – Piła, od 5.05 do 19.05 – Szczecin, od 20.05 do 24.05 – Stargard, od 24.05.1945 r. do 17.02.1946 r. – Koszalin (H. Szczegóło, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 47).

¹⁴ Jerzy Zysnarski podaje, że pełnomocnik rządu na obwód rzepiński ulokował się w Słubicach 5.05.1945 r. Fakt ten potwierdza też D. Rymar, wskazując, że 5.05 grupa operacyjna przybyła do Rzepina (D. Rymar, *Składy osobowe...*, s. 288; J. Zysnarski, *Historia gorzowskich powiatów. Szkic do dziejów podziałów administracyjnych na obszarze, który w latach 1975-98 wchodził w skład woj. gorzowskiego*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 1999, nr 6/1, s. 48). Zob. także: H. Szczegóło, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 62-63. Więcej na temat przybycia grupy operacyjnej oraz realiów przejmowania przez nią władzy (jak także powojennej sytuacji powiatu) w: *Słubice 1945-1995*, s. 41-46.

¹⁵ D. Rymar, *Ukształtowanie się Ziemi Lubuskiej...*, s. 19-20; *Słubice 1945-1995*, s. 37; H. Szczegóło, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 62-63.

¹⁶ D. Rymar podaje, że 23.05 pełnomocnik wysłany z Poznania (E. Wystraszewski) przekazał urząd W. Jaroszyńskiemu (D. Rymar, *Składy osobowe...*, s. 288).

¹⁷ *Słubice 1945-1995*, s. 37-38.

Ostateczną decyzję w tej sprawie podjął pełnomocnik Okręgu Pomorze Zachodnie, który zarządzeniem wydanym 15 czerwca 1945 r. polecił ustanowić siedzibę obwodu w Rzepinie. Stan ten utrzymywał się do września 1945 r., gdy pełnomocnik obwodu rzepińskiego Jan Langa (późniejszy starosta) przeniósł siedzibę obwodu rzepińskiego z powrotem do Słubic¹⁸.

Obwód rzepiński z siedzibą w Słubicach 28 czerwca 1946 r. został przekształcony w powiat rzepiński, również z siedzibą w Słubicach. Definitywne uregulowanie przynależności administracyjnej obwodu rzepińskiego, mającego siedzibę w Słubicach (a także innych terenów Ziem Odzyskanych), nastąpiło na mocy wspomnianego już rozporządzenia Rady Ministrów dnia 7 lipca 1945 r. Od 28 czerwca 1945 r. aż do grudnia 1958 r. utrzymywał się dziwny stan, w którym siedzibą powiatu o nazwie rzepiński były Słubice (oddalone o ok. 24 km od Rzepina). Dopiero 15 grudnia 1958 r. (formalnie od 1 stycznia 1959 r.) dotychczasowy powiat rzepiński przemianowano na słubicki¹⁹.

Wielu ciekawych i wartościowych informacji na temat sytuacji powojennego powiatu dowiadujemy się z tzw. sprawozdań sytuacyjnych pełnomocnika Rządu na obwód słubicki (rzepiński). W jednym z takich sprawozdań z 15 czerwca 1945 r. mamy informację, że w mieście Słubice jako siedzibie powiatu (od 24 czerwca siedzibą powiatu był Rzepin) zostały zorganizowane następujące urzędy i placówki: Starostwo Powiatowe, Zarząd miejski w Słubicach, Powiatowa Komenda Milicji, Powiatowy Komisarz Ziemi, Inspektorat Szkolny, Urząd Propagandy, Urząd Pocztowy, Oddział Narodowego Banku Polskiego, Urząd Bezpieczeństwa Publicznego i Oddział PCK. Na terenie powiatu, poza PUR²⁰ w Rypinie (który rozwijał działalność na cały powiat), urzędem pocztowym w Rypinie, dwoma oddziałami PCK, zorganizowano także dziewięć zarządów gmin zbiorowych w: Matschdorfie (Maczkowie), Balkowie (Białkowie), Sandowie (Sądowie), Gross-Gandern (Gądkowie Wielkim), Bottschow (Boczowie), Polenzig (Połęcku), Tschernow (Czarnowie), Säbzig (Żabicach), Kohlow (Kowalowie) oraz cztery zarządy miejskie: Ziebingen, Reppen, Drossen, Göritz (kolejno w: Cybince, Rzepinie, Ośnie, Górzycy)²¹. Co ważne, zwrócono także uwagę, że „najważniejszą

¹⁸ Cyt. za: *ibidem*, s. 38. Oficjalne przeniesienie administracji powiatu do Rzepina nastąpiło 24.06.1945 r., do Słubic zaś starostwo powróciło 10.09.1945 r. (J. Zysnarski, *op. cit.*, s. 48).

¹⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1958 r. w sprawie zmiany nazw niektórych powiatów w województwach olsztyńskim, poznańskim i zielonogórskim (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 76 z 1958 r., poz. 393).

²⁰ PUR – Państwowy Urząd Repatriacyjny, najważniejsza instytucja zajmująca się na dużą skalę techniczną stroną akcji osiedleńczej na Ziemiach Odzyskanych. Powołana została 7.10.1944 r. i działała do 1950 r. Początkowo zajmowała się organizacją przesiedleń i repatriacji z obszarów innych państw, głównie z ZSRR do Polski. Była swego rodzaju instytucją opiekuńczą (C. Osękowski, *Proces zasiedlania Ziemi Lubuskiej po II wojnie światowej*, „Studia Zachodnie” 2000, nr 5, s. 5). Zob. też np.: W. Banasiak, *Działalność osadnicza Państwowego Urzędu Repatriacyjnego na Ziemiach Odzyskanych w latach 1945-1947*, Poznań 1963.

²¹ Fragmenty sprawozdania sytuacyjnego pełnomocnika Rządu na obwód słubicki mgr Henryka Jaroszyńskiego, Słubice, 15 czerwiec 1945, [w:] *Źródła do początków władzy ludowej...*, s. 63-71.

trudnością jest nieporozumienie wywołane faktem, że siedziba powiatu mieści się w Słubicach, podczas gdy powiatowy wojenny komendant pracuje w byłej siedzibie powiatu West-Sternberg w Rypinie, oddalonym od Słubic o 21 km²².

Swoistością powojennego powiatu rzepińskiego było również rozmieszczenie najważniejszych urzędów, z których część miała swoją siedzibę w Rzepinie, a część w Słubicach. Potwierdzenie takiego stanu rzeczy znajdziemy w sprawozdaniu inspektora Oddziału Wojewódzkiego PUR w Poznaniu, w którym czytamy:

wśród powiatów Ziemi Lubuskiej powiat rypiński należy do najslabiej zorganizowanych. Złożyły się na to specyficzne warunki okresu powojennego, którego ilustrację mamy w postaci rozmieszczenia władz – Starostwo, Powiatowa Rada Narodowa, Urząd Ziemski, Urząd Bezpieczeństwa i inne władze powiatowe mieszczą się w odległych o 25 km Słubicach, PUR natomiast rezyduje w Rypinie. Do chwili obecnej na terenie powiatu nie ma żadnej instytucji finansowej, a pod względem skarbowym powiat jest podporządkowany Kasie Skarbowej w Sulęcinie²³.

Poza tym np. Sądowi Powiatowemu w Rzepinie dopiero 31 sierpnia 1956 r. wyznaczono tymczasową siedzibę w Słubicach²⁴. Powojenny powiat borykał się również z licznymi problemami dnia codziennego związanymi np. z trudnościami aprowizacyjnymi, brakiem podstawowych artykułów pierwszej potrzeby (cukier, sól, tłuszcze, mydło), szabrownictwem, brakiem lekarzy i wieloma innymi²⁵.

Znaczącym problemem powojennego powiatu, w tym zwłaszcza komunikacji (m.in. pomiędzy miastami Rzepin i Słubice), była słabość, a raczej ogromne zrujnowanie infrastruktury drogowej i kolejowej. Grupy operacyjne, które przybywały do nadgranicznych obwodów, musiały np. z Poznania drogą kolejową (nie bez problemów) dojechać do Rzepina, skąd z powodu zniszczonego odcinka torów kolejowych do Frankfurtu nad Odrą bardzo często pieszo docierały do Słubic. Przy czym koniecznie musiały iść główną szosą (ok. 24 km z Rzepina przez Gajec, Nowe Biskupice, Kunowice do Słubic), gdyż poboczne tereny w ostatnich miesiącach wojny zostały mocno zaminiowane. Ze względu na specyficzne przygraniczne położenie ziem powiatu słubickiego były one traktowane jako obszar pod szczególnym nadzorem i kontrolą. Jeszcze długo po wojnie dotarcie do nadgranicznych Słubic było mocno utrudnione, np. pociągi zmierzające ku granicy zatrzymywały się w oddalonych o ok. 8 km Kunowicach, a na

²² Cyt. za: *ibidem*.

²³ Cyt. za: Sprawozdanie inspektora Oddziału Wojewódzkiego PUR w Poznaniu z lustracji powiatu rzepińskiego, Poznań, 17 kwiecień 1946, [w:] *Źródła do początków władzy ludowej...*, s. 119-120.

²⁴ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 3 sierpnia 1956 r. w sprawie siedziby Sądu Powiatowego w Rzepinie (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 40 z 1956 r., poz. 184).

²⁵ Więcej na temat powojennej sytuacji powiatu słubickiego (rzepińskiego) możemy znaleźć w sprawozdaniach sytuacyjnych wojewody poznańskiego z terenu Ziemi Lubuskiej za dane miesiące. Por. *Źródła do początków władzy ludowej...*, s. 125-136, 148-165, 171-185. Zob. także: Sprawozdanie sytuacyjne Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w Gorzowie Wlkp. za marzec 1947 r., Gorzów Wlkp., 11 kwiecień 1947, [w:] *ibidem*, s. 228-255.

kontynuację drogi (z reguły samochodowej) trzeba było mieć specjalne przepustki, licząc się z możliwością stałych kontroli czy rewizji.

Po wojnie na tzw. Ziemiach Odzyskanych z wcześniejszych szczebli podziału terytorialnego tych ziem administracja polska przejęła z niewielkimi zmianami tylko powiaty (zlikwidowane w latach 1975-1998)²⁶, które nawiązywały do niemieckiego podziału. Powojenne powiaty, jak już wspomniano, przejściowo nazwano obwodami. Analogicznie urzędnicy w randze starosty mieli uprawnienia obwodowych pełnomocników rządu RP, wojewodowie zaś kompetencje okręgowych pełnomocników rządu RP. Dnia 29 maja 1946 r. przywrócono podział na powiaty i województwa²⁷. W związku z tym, że w chwili powstawania administracji polskiej na tzw. Ziemiach Odzyskanych wynikły nieporozumienia kompetencyjne pomiędzy wojewodą pomorskim i wojewodą poznańskim, należało je jakoś rozwiązać. Dokonano tego w ten sposób, że wspomnianym już rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 7 lipca 1945 r.²⁸ 14 powiatów (zwanych lubuskimi), tj. pilski, trzecieński, strzelecki, gorzowski, skwierzyński, rypiński (rzepiński, obecnie słubicki), cieleciński (sulęciński), międzyrzecki, babimojski, krośnieński, sulichowski (sulechowski), wschowski, gubiński i zielonogórski²⁹, zostało wyłączonych z okręgu Pomorze Zachodnie i Dolny Śląsk i podporządkowanych ośrodkowi w Poznaniu, a konkretniej wojewodzie poznańskiemu, któremu nadano uprawnienia Pełnomocnika Okręgowego Rządu RP. 24 lipca tego samego roku wojewoda Feliks Widy-Wirski dokonał objazdu 14 nowych powiatów przyłączonych do województwa poznańskiego. Z dniem 25 września 1945 r., czyli datą ogłoszenia Monitora Polskiego, w którym zawarte było przytoczone powyżej rozporządzenie, możemy mówić o prawdziwych „narodzinach” Ziemi Lubuskiej³⁰.

²⁶ Wszystkie powiaty zostały zniesione 28.05.1975 r. (R. Polus, *Zmiany w podziale terytorialnym województwa zielonogórskiego od 1950 do 1977 roku*, „Rocznik Lubuski”, t. XI, 1981, cz. 2, s. 207).

²⁷ Uchwałą Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. zlikwidowano urzędy pełnomocników i powołano wojewodów, a w powiatach starostów (*Słubice 1945-1995*, s. 38).

²⁸ Monitor Polski, nr 29 z 1945 r., poz. 77. Por.: Uchwała Rady Ministrów w sprawie wyłączenia z okręgów: Pomorze Zachodnie, Mazurski (Prusy Wschodnie) i Śląsk Dolny niektórych powiatów i przyznanie na ich terenie wojewodom: gdańskiemu, białostockiemu, pomorskiemu i poznańskiemu uprawnień pełnomocników okręgowych Rządu RP, Warszawa, 7 lipiec 1945, [w:] *Źródła i materiały do dziejów Środkowego Nadodrza*, s. 211. Zob. także: Okólnik wojewody poznańskiego jako pełnomocnika rządu dla Ziemi Lubuskiej do pełnomocników obwodowych, Poznań, 30 lipiec 1945, [w:] *ibidem*, s. 214-216.

²⁹ Więcej na temat wskazanych powiatów w: Z. Miłobędzki, *Ziemia Lubuska. Zarys gospodarczy 14 powiatów Ziemi Odzyskanych włączonych do województwa poznańskiego*, Poznań 1945.

³⁰ Odbudowa administracji, (redakcja), *op. cit.*, s. 441-442. Zob. Pismo wojewody poznańskiego do Ministerstwa Administracji Publicznej w sprawie objęcia w administrację Ziemi Lubuskiej, Poznań, lipiec 1945, [w:] *Źródła do początków władzy ludowej...*, s. 87-88 oraz w związku z powyższym Okólnik wojewody poznańskiego jako pełnomocnika Rządu dla Ziemi Lubuskiej do pełnomocników obwodowych, Poznań, 30 lipiec 1945, [w:] *ibidem*, s. 88-91; Okólnik wojewody poznańskiego jako pełnomocnika okręgowego Rządu RP dla ziem odzyskanych w sprawie administracji samorządowej w powiatach świeżo przyłączonych do województwa poznańskiego, Poznań, 16 sierpień 1945, [w:] *ibidem*, s. 97-100.

Charakterystyczną cechą dotychczasowej pruskiej (niemieckiej) administracji tych terenów były tzw. gminy jednostkowe, na które składały się pojedyncze duże wsie wraz z przysiółkami. Na terenach, które w okresie międzywojennym należały do państwa polskiego (II Rzeczypospolitej), tworzone tzw. zbiorcze gminy wiejskie, które były kierowane przez wójtów, a składały się z kilku gromad, na których czele stał sołtys. Na ten wzór po II wojnie światowej na Ziemiach Zachodnich tworzone również takie gminy. Następnie w roku 1950 zniesiono samorząd terytorialny, w 1954 r. zaś wskutek reformy administracyjnej zniesiono gminy, na których miejsce wprowadzono mniejsze (jednocześnie znacznie liczniejsze) gromady. Z czasem liczbę gromad stale zmniejszano, aż w końcu 1 stycznia 1973 r. powołano (reaktywowano) znowu gminy, które odpowiadały obszarowo dawnym gminom zbiorczym. W 1976 r. zmniejszono także liczbę gmin, niekiedy łącząc jednostki z sąsiednich powiatów czy nawet województw. Więcej na ten temat w dalszej części artykułu.

W 1945 r. interesujący nas powiat (wówczas jeszcze tzw. obwód rzepiński) został powiększony o tereny, które przed wojną wchodziły w skład powiatu Lebus i Guben. Nowy podział administracyjny objął pięć miast, dotychczasowe: Rzepin, Ośno, Górzycę, a także Słubice (do tej pory prawobrzeżna część Frankfurtu) i Cybinkę (która uzyskała prawa miejskie). W skład wspomnianego obwodu wchodziło także 12 następujących gmin: Boczów, Czarnów, Gądków Wielki, Sądów, Połęcko, Białków, Maczków, Rępice (Rąpice), Smogóry, Golice, Kowalów i Żabice³¹.

Powojenny powiat rypiński (rzepiński), wraz ze wschodnią częścią Frankfurtu i fragmentami powiatów zaodrzańskich, obejmował swoją powierzchnią 1168 km². W 1948 r. było to już 1 225,74 km². W 1968 r. po odejściu od powiatu Ośna jego powierzchnia wynosiła tylko 1042 km². Według stanu po nowej reformie administracyjnej państwa z 1999 r. powiat miał 998 km² i poza tym, że była to najmniejsza powierzchnia powiatu w jego historii, to stanowił również wówczas najmniejszą jednostkę powiatową na Ziemi Lubuskiej. Jeśli chodzi o liczbę ludności powiatu (który przez bardzo długi czas należał do najrzadziej zaludnionych), to kształtowała się ona następująco: w końcu 1945 r. – ponad 12 tysięcy, w 1946 r. – 12 282, 1947 r. – 20 089, 1948 r. – 23 000, 1968 r. – 37 200, a w roku 1997 liczba ludności wynosiła już 47 195 mieszkańców³². Według stanu na dzień 30 czerwca 2007 r. powiat słubicki obejmował swoją powierzchnią 999,7 km², liczba ludności zaś wynosiła 46 647 mieszkańców³³.

W 1948 r. w ówczesnym powiecie rzepińskim były już cztery miasta, ponieważ prawa miejskie straciła Górzycy³⁴, oraz osiem następujących gmin: Boczów (Bielice,

³¹ J. Zysnarski, *op. cit.*, s. 50. Ciekawostką jest fakt, że przed wojną Cybinka z ok. 4 tys. mieszkańców była nie tylko największą wsią powiatu (dwukrotnie większą od miasta Górzycy), ale także największą wsią wschodniej Brandenburgii.

³² *Ibidem*.

³³ http://www.powiatlubicki.pl/powiat_w_liczbach,lk,7,ls,30.html [5.05.2010 r.].

³⁴ Została ona włączona do obwodu rzepińskiego jako gmina miejska.

Bobrowko, Boczów, Garbicz, Kraśnik [obecnie Wystok], Lubin, Lubów, Mierczany, Pniów, Tarnawa Rzepińska), Cybinka (Białków, Grzmiąca, Krzesin, Maczków, Mieleznica, Przyrzecze [obecnie Bieganów], Rąpice, Sądów, Urad), Gądków Wielki (Bargów, Debrznica, Gądków Mały i Wielki, Radzików), Górzycza (Czarnów, Górzycza, Laski, Owczary, Pamięcin, Szpułów [obecnie Spudłów], Żabice), Kowalów (Golice, Kowalów, Lisów, Radów, Radówek, Serbów, Starków, Sułów), Ośno (Grabno, Gronów, Lubień, Połęcko, Radachów, Sienno, Smogóry, Stańsk, Świniary, Trześniów), Rzepin (Drzeńsko, Gajec, Grodno, Jerzmanice, Lubiechnia Mała, Lubiechnia Wielka, Polska Wola [obecnie Staroścín]), Słubice (Biskupice Nowe i Stare, Drzecin, Kunowice, Lisów, Nowy Lubusz, Pławidło, Prochowiec [Rosiejowo], Rybocice, Świecko). W sumie w skład tych ośmiu gmin wchodziło łącznie 67 mniejszych miasteczek i wsi³⁵.

Na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 29 maja 1946 r. z obszaru tzw. Ziem Odzyskanych włączono do województwa poznańskiego następujących 13 powiatów: babimojski, gorzowski (z miastem: Gorzowem i Kostrzynem), gubiński, krośnieński, międzyszycki, pilski (z miastem Piłą i obszarem dotychczasowego powiatu trzcianieckiego), rzepiński, skwierzyński, sułęciński, strzelecki, świebodziński, wschowski i zielonogórski³⁶.

Mocą rozporządzenia Rady Ministrów również z 29 maja 1946 r.³⁷ w sprawie powołania ekspozytur urzędów wojewódzkich została utworzona 15 listopada 1946 r. Ekspozytura Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z siedzibą w Gorzowie³⁸. Jej organizatorem i kierownikiem w randze wicewojewody był do początku 1949 r. Florian Kroenke. Obejmowała ona następujące powiaty: babimojski, gorzowski, gubiński, krośnieński, międzyszycki, pilski, rzepiński, skwierzyński, sułęciński,

³⁵ J. Zysnarski, *op. cit.*, s. 48-49. W nawiasach podano nazwy miejscowości (wsi) wchodzących w skład danej gminy.

³⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 maja 1946 r. w sprawie tymczasowego podziału administracyjnego Ziem Odzyskanych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 28 z 1946 r., poz. 177); Odbudowa administracji, (redakcja), *op. cit.*, s. 442-443.

³⁷ Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 28 z 1946 r., poz. 178.

³⁸ Ekspozytura została powołana wobec konieczności utworzenia odrębnego centrum dyspozycyjnego dla Ziemi Lubuskiej. Celem powołania ekspozytur było ułatwienie wykonywania funkcji administracji rządowej drugiej instancji w stosunkowo dużym obszarze, jaki stanowiły województwa. Mimo że nie były one jednostkami podziału administracyjnego, to jednak stanowiły administracyjnie wyodrębnioną część województwa, będąc przez to swego rodzaju pośrednią jednostką pomiędzy powiatem a województwem (A. Trznadel, *op. cit.*, s. 150; Odbudowa administracji, [redakcja], *op. cit.*, s. 443). Więcej na temat ekspozytury gorzowskiej w: H. Szczegół, *Działalność ekspozytury...*, s. 109-123; *idem*, *Przeobrażenia ustrojowo-społeczne...*, s. 83-96 oraz W. Korcz, *Początki władzy ludowej na ziemiach pogranicza lubusko-wielkopolskiego w latach 1945-1950*, cz. 2, „Rocznik Lubuski”, t. IX, 1975, s. 133-145 (podrozdziały poświęcone ekspozyturze). Tymczasowy Statut Organizacyjny Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z siedzibą w Gorzowie można znaleźć zaś w: Zarządzenie wojewody poznańskiego w sprawie Tymczasowego Statutu Organizacyjnego Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z siedzibą w Gorzowie, Poznań, 27 listopad 1946, [w:] *Źródła do początków władzy ludowej...*, s. 193-214.

strzelecki, świebodziński, wschowski i zielonogórski³⁹. Jednocześnie z chwilą powołania ekspozytury zlikwidowany został wyodrębniony w grudniu 1945 r. w Urzędzie Wojewódzkim Poznańskim Wydział Ziemi Lubuskiej, który koordynował wszystkie poczynania Urzędu Wojewódzkiego w stosunku do Ziemi Lubuskiej⁴⁰. Ekspozyturze, która działała do czasu utworzenia województwa zielonogórskiego w czerwcu 1950 r., podporządkowano wszystkie powiaty, które wcześniej zostały włączone do województwa poznańskiego⁴¹.

Należy także wspomnieć o memoriale z 5 kwietnia 1949 r. w sprawie utworzenia województwa lubuskiego (zielonogórskiego) z siedzibą w Zielonej Górze, w którym pod kątem wielu aspektów uzasadniano konieczność utworzenia takiego województwa. Miało ono składać się z zachodniej części ówczesnego województwa poznańskiego (w tym m.in. w całości z powiatu rzepińskiego) oraz pięciu przyległych powiatów województwa dolnośląskiego. Obszar takiego województwa wynosiłby 15 338 km² i miałby 581 822 ludności⁴².

Na podstawie ustawy z 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego państwa 6 lipca 1950 r. utworzono województwo zielonogórskie⁴³. Artykuł 4. punkt 1. tej ustawy mówił następująco: „Tworzy się województwo zielonogórskie z siedzibą wojewódzkiej rady narodowej w Zielonej Górze”. W punkcie 2. zaś wskazano, że „do obszaru województwa zielonogórskiego włącza się z obszaru województwa poznańskiego następujące powiaty: zielonogórski (z miastem Zieloną Górą), gorzowski (z miastem Gorzowem), strzelecki, skwierzyński, sulęciński, międzyrzecki, świebodziński, rzepiński, babimojski, krośnieński, gubiński i wschowski”. Były to tak naprawdę wszystkie „lubuskie” (poza pilskim) powiaty województwa poznańskiego wchodzące do tej pory w skład Ekspozytury w Gorzowie. Poza tym w skład tego nowego województwa włączono także pięć powiatów (dolnośląskich) z obszaru województwa wrocławskiego: głogowski (z miastem Głogowem), żagański, szprotawski, żarski i kozuchowski. Część z nich przed wojną stanowiła Dolne Łużyce w Brandenburgii⁴⁴.

³⁹ Por. Obwieszczenie wojewody poznańskiego w sprawie utworzenia Ekspozytury Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego z siedzibą w Gorzowie, Poznań, 27 listopad 1946, [w:] *Źródła i materiały do dziejów Środkowego Nadodrza*, s. 221.

⁴⁰ Zob. np. Sprawozdanie z działalności Wydziału Ziemi Lubuskiej Urzędu Wojewódzkiego Poznańskiego w kwietniu 1946 r., Poznań, kwiecień 1946, [w:] *Źródła do początków władzy ludowej...*, s. 121-122.

⁴¹ H. Szczegóła, *Narodziny władzy ludowej...*, s. 19-21.

⁴² *Memoriał w sprawie utworzenia województwa lubuskiego z siedzibą w Zielonej Górze z 5 kwietnia 1949 r.*, „Studia Zielonogórskie” 2003, nr 9, s. 221-230. Tekst memoriału w całości można także znaleźć w internecie: <http://www.zgora.pl/studiazielonogorskie/studia9/zrodla.htm> [22.03.2009].

⁴³ Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o zmianach podziału administracyjnego państwa (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 28 z 1950 r., poz. 255).

⁴⁴ *Ibidem*; R. Polus, *op. cit.*, s. 199.

Łącznie województwo to obejmowało 17 powiatów, dzieliło się na 118 gmin, 1162 gromady oraz 35 miast. Na obszarze przekraczającym 14 500 km² żyło w sumie 556 tys. mieszkańców. Utworzenie województwa zielonogórskiego (jak również koszalińskiego i opolskiego) zakończyło proces krystalizowania się koncepcji podziału administracyjnego Ziem Odzyskanych⁴⁵.

Wprowadzone w tym czasie reformy administracyjne wiązały się również ze zniesieniem dualizmu władzy (władza rządowa i samorządowa) i zastąpieniem go systemem jednolitych organów władzy państwowej, a mianowicie rad narodowych. Funkcjonujący do tej pory podział administracyjny spełniał swoje zadanie w pierwszych latach powojennych, jednak na dłuższy czas utrudniałby pracę administracji⁴⁶.

W kolejnych latach doszło do drobnych poprawek w podziale powiatów województwa zielonogórskiego. Znacznie poważniejsze zmiany nastąpiły w roku 1954, w którym na dużą skalę przeprowadzono reformę podziału kraju polegającą na zniesieniu gmin i utworzeniu w ich miejsce tzw. gromad. W wyniku tej reformy w ówczesnym powiecie rzepińskim 1 stycznia 1955 r. utworzono 11 następujących gromad⁴⁷: Kunowice (Kunowice, Drzecin, Rybocice, Świecko, Kunice, Biskupice Nowe z gminy Słubice), Rąpice (Rąpice, Krzesin, Kłopot, Mielesznica z gminy Cybinka oraz Szydłów z gminy Wałowice powiatu gubińskiego⁴⁸), Cybinka (Białków, Grzmiąca, Urad, Maczków, Koziczyn, Sądów z gminy Cybinka oraz Grodno z gminy Rzepin), Gądków Wielki (Gądków Wielki, Gądków Mały, Radzików, Dębrznica, Bargów z gminy Gądków Wielki), Boczów (Boczów, Tarnawa [obecnie Tarnawa Rzepińska w gminie Torzym], Lubin, Garbicz, Pniów, Mierzany z gminy Boczów), Wystok (Wystok, Bobrówko, Bielice, Lubów z gminy Boczów oraz Połęcko z gminy Rzepin), Kowalów (Kowalów, Sułów, Starków, Radów, Biskupice Stare, Serbów z gminy Kowalów oraz Sienno i Świniary z gminy Ośno Lubuskie), Drzeńsk – obecnie Drzeńsko (Drzeńsk, Gajec, Lubiechnia Wielka, Lubiechnia Mała z gminy Rzepin), Golice (Golice, Lisów z gminy Kowalów, Pamięcin z gminy Górzycy, Nowy Lebusz [obecnie Nowy Lubusz] i Pławidło z gminy Słubice), Górzycy (Górzycy, Szpućłów [obecnie Spudłów], Laski [obecnie Laski Lubuskie], Owczary, Radówek z gminy Górzycy) oraz Czarnów (Czarnów, Żabice z gminy Górzycy oraz Stańsk i Gronów z gminy Ośno Lubuskie)⁴⁹.

⁴⁵ J. Zysnarski, *op. cit.*, s. 20; A. Trznadel, *op. cit.*, s. 154.

⁴⁶ A. Trznadel, *op. cit.*, s. 153.

⁴⁷ W nawiasach podano nazwy miejscowości (wsi) wchodzących w skład danej gromady.

⁴⁸ Uchwała Nr V/33/54 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 5 października 1954 r. w sprawie zmian granic niektórych powiatów w województwie zielonogórskim, [w:] Zarządzenie Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 4 grudnia 1954 r. w sprawie ogłoszenia uchwał Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 5 października 1954 r. dotyczących reformy podziału administracyjnego wsi (Dziennik Urzędowy WRN w Zielonej Górze, nr 10 z 1954 r., poz. 55).

⁴⁹ Uchwała Nr V/20/54 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Zielonej Górze z dnia 5 października 1954 r. w sprawie podziału na nowe gromady powiatu rzepińskiego, [w:] *ibidem*.

Reformie, o której mowa powyżej, przyświecał cel zbliżenia najniższych organów władzy do ludności i jednocześnie poszerzenie udziału mieszkańców w zarządzaniu swoim terytorium. W założeniu reformy gromady miały być tworzone z obszaru od 15 do 50 km² i powinny były objąć od 1 do 3 tys. mieszkańców, przy czym odległość wsi od siedziby Gromadzkiej Rady Narodowej nie powinna była wynosić więcej niż 5 km. W rzeczywistości reforma ta spowodowała znaczne rozdrobnienie w podziale administracyjnym najniższego szczebla, gdyż powstające gromady miały obszar dwu-, a nawet prawie trzykrotnie mniejszy od dotychczasowych gmin. W skali województwa w miejsce dawnych 118 gmin powołano 262 gromady⁵⁰, w których średnia liczba mieszkańców wynosiła wówczas 1496, a średni obszar gromady 55,9 km². W kolejnych latach dokonywano jednak zmniejszania liczby gromad, i tak w roku 1958 było ich 221, w 1959 r. – 200, w 1960 r. – 196, a w 1962 – 183⁵¹.

W związku z powyższą reformą administracyjną z końcem roku 1954 (rzeczywiście od 1 stycznia 1955 r.) liczba miast w powiecie rzepińskim zmniejszyła się do trzech, ponieważ Ośno Lubuskie zostało włączone do powiatu sulęcińskiego⁵². Jednocześnie także z powiatu rzepińskiego z gminy Ośno Lubuskie wyłączono wsie Radachów, Smogóry, Grabno, Lubień i Trześniów, a z gminy Gądków Wielki wieś Drzewce. Wszystkie wsie przeszły do powiatu sulęcińskiego⁵³. W kolejnych latach, zgodnie z ogólną tendencją, liczba gromad ulegała stałemu zmniejszaniu. W roku 1958 i 1959 (oraz w 1972 r.) przeprowadzono korektę granicy powiatów ślubickiego i sulęcińskiego⁵⁴. Z gromady Czarnów w powiecie rzepińskim 1 stycznia 1959 r. wyłączono wieś Gronów, która przeszła do gromady Ośno w powiecie sulęcińskim⁵⁵. Także od 1 stycznia 1959 r. dotychczasowy powiat rzepiński oficjalnie przemianowano na ślubicki, który z pewnymi przerwami funkcjonuje do dzisiaj⁵⁶. W roku 1968 w powiecie ślubickim były trzy miasta i już tylko osiem następujących gromad: Boczów, Cybinka, Czarnów, Gądków Wielki, Górzycza, Kowalów, Rzepin oraz Ślubice⁵⁷.

⁵⁰ R. Polus podaje, że na podstawie ustawy z 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych z dniem 5 grudnia 1954 r. w województwie zielonogórskim utworzono łącznie 264 gromady (R. Polus, *op. cit.*, s. 199).

⁵¹ A. Trznadel, *op. cit.*, s. 154-156.

⁵² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 października 1954 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów, (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 49 z 1954 r., poz. 252).

⁵³ Uchwała Nr V/33/54 Wojewódzkiej Rady Narodowej...

⁵⁴ R. Polus, *op. cit.*, s. 199-207.

⁵⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1958 r. w sprawie zmiany granic niektórych powiatów w województwach: białostockim, bydgoskim, kieleckim, lubelskim, łódzkim, poznańskim, warszawskim i zielonogórskim (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 76 z 1958 r., poz. 392).

⁵⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 grudnia 1958 r. w sprawie zmiany nazw niektórych powiatów w województwach: olsztyńskim, poznańskim i zielonogórskim (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 76 z 1958 r., poz. 393).

⁵⁷ J. Zysnarski, *op. cit.*, s. 49.

W obliczu kolejnych zmian administracyjnych z dniem 1 stycznia 1973 r. na obszarze powiatu ślubickiego powstało pięć gmin: Boczów (Bargów, Bielice, Bobrówko, Boczów, Debrznica, Garbicz, Gądków Mały i Wielki, Lubień, Lubów, Mierczany, Pniów, Tarnawa Rzepińska), Cybinka (Białków, Grzmiąca, Kłopot, Krzesin, Maczków, Mielesznica, Radzików, Rąpice, Sądów, Urad), Górzycza (Czarnów, Górzycza, Laski, Pamięcin, Radówek, Spudłów, Stańsk, Żabice), Kowalów (Drzeńsko, Gajec, Lubiechnia Mała i Wielka, Radów, Serbów, Sienno, Starków, Sułów, Świniary) oraz Ślubice (Biskupice Nowe i Stare, Drzecin, Golice, Kunowice, Kunice, Lisów, Nowy Lubusz, Pławidła, Rybocice, Świecko). Jednocześnie utworzono wspólną radę dla miasta i gminy Cybinka⁵⁸.

W związku z kolejną reformą administracyjną, której celem (wg ustawy) było „dostosowanie podziału administracyjnego do potrzeb przyspieszonego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju, stworzenie warunków bardziej sprawnego zarządzania gospodarką narodową oraz funkcjonowania organów władzy i administracji państwowej, a także w celu lepszego zaspokajania rosnących potrzeb społeczeństwa”, z dniem 1 czerwca 1975 r. powstało w kraju w miejsce dotychczasowych 17 województw 49 nowych⁵⁹. Interesujący nas obszar powiatu ślubickiego wszedł w skład województwa gorzowskiego. Z dotychczasowego województwa zielonogórskiego wydzielono całe powiaty: gorzowski, międzyrzecki i strzelecki oraz powiat ślubicki i sulęciński, które zostały pomniejszone o jedną gminę. W wyniku tej reformy wraz z dniem 1 czerwca 1975 r. miasta Rzepin i Ślubice oraz gminy Górzycza, Kowalów oraz Ślubice weszły właśnie w skład województwa gorzowskiego. W województwie zielonogórskim pozostały zaś gminy Boczów i Cybinka⁶⁰. 18 czerwca 1975 r. utworzono wspólną radę dla miasta i gminy Ślubice. W 1976 r. (po przeprowadzeniu korekty liczby i granic gmin) województwo gorzowskie liczyło 40 jednostek, w tym dwa miasta, 19 miast i gmin oraz 19 gmin wiejskich. Z dniem 15 stycznia 1976 r. siedzibę gminy Kowalów przeniesiono z Kowalowa do Rzepina, jednocześnie zmieniając nazwę gminy Kowalów na Rzepin, a także włączono do gminy Ośno obszary sołectw Sienno i Świniary z dotychczasowej gminy Rzepin. Z tym samym dniem w ówczesnym (nowym już) województwie zie-

⁵⁸ Na obszarze ówczesnego województwa zielonogórskiego utworzono 1.01.1973 r. w sumie 100 gmin (R. Polus, *op. cit.*, s. 207). Opisana reforma administracyjna polegała m.in. na zniesieniu dotychczasowego podziału terenów wiejskich na gromady i tworzeniu na ich miejscu gmin jako podstawowych jednostek podziału administracyjno-gospodarczego na terenach wiejskich. Więcej na temat opisywanej reformy w: Ustawa z dnia 29 listopada 1972 r. o utworzeniu gmin i zmianie ustawy o radach narodowych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 49 z 1972 r., poz. 312).

⁵⁹ Cyt. za: Ustawa z dnia 28 maja 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym Państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 16 z 1975 r., poz. 91).

⁶⁰ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 maja 1975 r. w sprawie określenia miast oraz gmin wchodzących w skład województw (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 17 z 1975 r., poz. 92).

lonogórskim połączono gminy Boczów i Torzym w gminę o nazwie Torzym (powiat sulęciński)⁶¹. Z kolei 30 stycznia tego samego roku utworzono wspólną radę narodową miasta i gminy w Rzepinie⁶².

Wskutek nowej reformy samorządowej na szczeblu gmin w 1990 r. w województwie gorzowskim powołano pięć urzędów rejonowych (jako jednostki administracji rządowej na obszarach mniejszych od województw): w Choszcznie, Gorzowie, Międzyrzeczu, Myśliborzu oraz w Słubicach. Powstały w lipcu 1990 r. Urząd Rejonowy w Słubicach obejmował pięć gmin: Górzycza, Ośno Lubuskie, Rzepin, Słońsk i Słubice. Nowy powiat słubicki obejmował zaś pięć następujących gmin: Cybinka, Górzycza, Ośno Lubuskie, Rzepin i Słubice, łącznie ok. 70 miejscowości (w tym 4 miasta)⁶³.

W wyniku następnej reformy administracyjnej, do tej pory ostatniej, z dniem 1 stycznia 1999 r. powstało województwo lubuskie, w którego skład wszedł m.in. powiat słubicki. Współczesny powiat słubicki leży w północno-zachodniej części województwa lubuskiego i graniczy odpowiednio: po stronie północnej z powiatem gorzowskim ziemskim, po stronie wschodniej z powiatem sulęcińskim, po stronie południowo-wschodniej z powiatem krośnieńskim, a od strony zachodniej z Krajem Związkowym Brandenburgia w Republice Federalnej Niemiec. Obecnie w skład powiatu wchodzi pięć gmin: Cybinka, Górzycza, Ośno Lubuskie, Rzepin i Słubice. Powiat obejmuje obszar o powierzchni ok. 1000 km² i jest zamieszkiwany przez ok. 48 tys. osób. Siedziba starostwa powiatowego znajduje się w Słubicach⁶⁴.

Przedstawione powyżej w zarysie dzieje powstawania powojennej administracji w powiecie słubickim stanowią tak naprawdę odzwierciedlenie całokształtu procesów i zdarzeń związanych z powstawaniem i przekształcaniem administracji na terenie całej powojennej Ziemi Lubuskiej. Brak ściśle sprecyzowanej polityki administracyjnej państwa bezpośrednio w okresie powojennym oraz szybkich konkretnych zabiegów (np. reformy podziału administracyjnego) czynionych w tym kierunku, a także późniejsze dość częste i nierzadko całkowicie zmieniające istniejący porządek administracyjny reformy interesującego nas terenu sprawiły, że stan i tak już dużego powojennego chaosu, zamieszania i codziennych problemów mieszkańców (m.in. aprowizacyjnych) tylko się potęgował.

⁶¹ Rozporządzenie Ministra Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska z dnia 29 grudnia 1975 r. w sprawie połączenia, zniesienia, utworzenia oraz zmiany granic i nazw gmin oraz ustalenia siedzib gminnych organów władzy i administracji państwowej w województwach gdańskim, gorzowskim, leszczyńskim, wrocławskim i zielonogórskim (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 1 z 1976 r., poz. 10).

⁶² J. Zysnarski, *op. cit.*, s. 20-21, 50.

⁶³ Rozporządzenie Ministra – Szefa Urzędu Rady Ministrów z dnia 1 sierpnia 1990 r. w sprawie określenia siedzib i terytorialnego zasięgu działania urzędów rejonowych (Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, nr 54 z 1990 r., poz. 316).

⁶⁴ Oficjalne dane pochodzą ze strony internetowej powiatu słubickiego: http://www.powiat-slubicki.pl/polozenie_powiatu,lk,7,ls,29.html [5.05.2010].

W przypadku powiatu słubickiego (dawniej rzepińskiego) sytuację komplikowało jeszcze zamieszanie związane z lokalizacją siedziby powiatu (Słubice – Rzepin), co w rzeczywistości wprowadzało jeszcze większy chaos i utrudnienia. Brak bezpośredniej, odgórznej interwencji w tej sprawie i szybkiego poradzenia sobie z tym kłopotem sprawił, że jeszcze długi czas po wojnie mieszkańcy tego powiatu odczuwali bólączki dnia codziennego związane m.in. z funkcjonowaniem administracji. Potrzeba było więc jeszcze sporo czasu i wysiłku, aby rozwiązać wszelkie problemy i utrudnienia związane z okresem wojennym oraz powojennym tworzeniem polskiej administracji na tych terenach, tak aby ich mieszkańcy mogli przejść do normalności nad większością codziennych spraw, aby sytuacja w końcu się ustabilizowała.

Mimo że od względnego ustabilizowania się sytuacji w powojennej administracji oraz realnego zagospodarowania omawianych powyżej terenów minęło już wiele lat, a od ostatniej reformy administracyjnej naszego kraju minęła już ponad dekada, to nadal istnieją spory i głosy, że „twór” o nazwie województwo lubuskie nie jest wewnątrznie spójnym i scentralizowanym organizmem administracyjnym, przez co w kolejnych „wizjach” podziałów administracyjnych naszego kraju jego los nadal nie jest do końca pewny. Miejmy jednak nadzieję, że wszelkie przyszłe działania w tej dziedzinie będą w pełni odzwierciedlały historyczne i kulturowe uwarunkowania interesującego nas obszaru.

Damian Utracki

THE HISTORICAL OUTLINE OF POST-WAR ADMINISTRATION OF LUBUSZ LAND ON THE EXAMPLE OF THE POWIAT OF SŁUBICE

S u m m a r y

The article which I have suggested depicts post-war transformations of administrative system on Lubusz Land. It contains information from 1945 (directly from the germ of creating administration in the final stage of the Second World War on the so called Regained Territories) to the recent administrative reform of the whole country from 1999, on the strength of which 16 new voivodeships were established, including Lubusz Voivodeship. The entirety of the subject matter has been expressed pursuant to, or rather on the example of post-war history of the poviat of Słubice where one may definitely notice the complexity of issues of Regained Territories (administrative affiliation, management, and the like).

The basic purpose of this article is to present Lubusz Land as a component of the so called Regained Territories in the face of post-war process of the transformation of Polishness as well as creation and evolution of administration of these lands. The overriding aim, however, is to show the complexity of problems and specification of the post-war poviat of Słubice and administrative changes which it overcame due to numerous domestic reforms. Thus, the presentation of the topical subject is seen through the prism of history of this poviat. Administrative transformations which have been outlined above are shown “step by step” in accordance with the successive reforms of the Polish country.